

()

دکتر غلامرضا حیدری*، میرعبدالله حسینی*

تاریخ دریافت: ۸۵/۲/۲۰ تاریخ پذیرش: ۸۵/۴/۲۶

چکیده

قاچاق پدیده‌ای چند وجهی است که عوامل متعددی در آن دخیلند. این عوامل طیف وسیعی را در برمی‌گیرد که عمدتاً به ساختارهای اقتصاد ملی و شرایط اجتماعی و سیاسی و جغرافیایی مربوط می‌شود؛ هر چند پاره‌ای از عوامل خارجی را نیز نباید نادیده گرفت. به رغم سهم اندک چای در بودجه خانوار، این محصول از جمله مواد غذایی کشور است که مصرف آن طی چند دهه گذشته روند فزاینده‌ای داشته و بخش در خور توجهی از آن از طریق واردات تأمین شده است؛ آن هم نه واردات رسمی بلکه واردات غیر رسمی و به عبارتی قاچاق. به عنوان مثال ۴۴ درصد از مصرف داخلی در سال ۱۳۷۶ از طریق قاچاق تأمین شد که این مقدار با ۲۲/۷ درصد افزایش به ۶۶/۷ درصد در سال ۱۳۸۱ رسید. از سوی دیگر سیاست افزایش معادل تعرفه‌ای واردات چای از ۳/۲۴ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۸۴/۴۶ درصد در سال ۱۳۸۰ با هدف حمایت از چای داخلی نه تنها مشکلی را حل نکرد بلکه واردات چای قاچاق را در سال ۱۳۸۱ به مرز ۸۹ هزار تن رساند. افزایش سهم چای وارداتی در مصرف

* اعضای هیئت علمی به ترتیب مؤسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی و مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
e-mail: heydari51@yahoo.com e-mail: hosseini_mir@yahoo.com

داخلی در سالهای اخیر ضمن وارد آوردن خسارتهای قابل ملاحظه به چایکاران، مشکلات متعدد دیگری را در ابعاد فرهنگی، انتظامی و تجاری کشور ایجاد کرده است که رفع آنها مستلزم صرف بودجه و زمان و اتخاذ سیاستهای مناسب است.

برای مقابله با ورود چای به صورت قاچاق سازوکارهای متعددی وجود دارد که اعمال تعرفه‌های منطقی از مهمترین آنها محسوب می‌شود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که تعرفه گمرکی بالاتر از ۲۵ درصد سبب تشویق واردات غیر رسمی چای به کشور می‌شود. از این رو برای جلوگیری از بروز این پدیده، تعدیل نرخ تعرفه گمرکی ضروری است. در عین حال، از آنجا که تعدیل چنین نرخ‌هایی به کاهش قیمت واردات چای منتهی می‌شود، لذا توجه کافی به قیمت تولید داخلی و تفاوت کیفی آن نیز الزامی است. این مقاله با استفاده از آمارهای داخلی و بین‌المللی (ITC) به بررسی و برآورد میزان واردات غیررسمی (قاچاق) چای به کشور طی سالهای ۱۳۷۶-۸۱، به خصوص در سالهای برنامه سوم توسعه، می‌پردازد. یافته‌های این بررسی و پیشنهادهای ارائه شده در پایان مقاله می‌تواند در سیاستگذاریها و ساماندهی مسئله چای کشور مفید واقع شود.

کلید واژه‌ها:

واردات غیررسمی (قاچاق)، مقررات تجاری، تعرفه گمرکی، موانع غیرتعرفه‌ای، معادل تعرفه‌ای، چای ایران

مقدمه

پدیده قاچاق^۱ کم و بیش در تمام کشورها اتفاق می‌افتد، اما وسعت و عمق آن برای برخی اقتصادها چشمگیر است. در اقتصادهای کوچک، بسته و درونگرا، که در زمینه کمیت و کیفیت تولید و منابع ارزی و سیاست تجاری محدودیت و کنترل شدید اعمال می‌کنند، همواره

1. smuggling

...

بخشی از تقاضای داخلی برای کالاها، بویژه کالاهای مصرفی مرغوب و تجملی، از طریق قاچاق تأمین می‌شود. پدیده قاچاق در اقتصاد ایران نیز وجود دارد و به نظر می‌آید در سالهای بعد از انقلاب بر عمق و وسعت آن در برخی فعالیتهای تجاری افزوده شده است. حجم قاچاق کالا به کشور سالانه ۵ تا ۶ میلیارد دلار پیش‌بینی می‌شود که بر اثر آن ۶۵۰ تا ۷۰۰ هزار فرصت شغلی از بین می‌رود (همایش ملی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۵).

بدیهی است مجموعه‌ای از عوامل و سیاستهای مختلف همچون مسائل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، سیاسی و ... در پیدایش و گسترش پدیده قاچاق کالا مؤثر است و هزینه‌های سنگین کوتاهمدت و درازمدت را بر بودجه کشور تحمیل می‌کند. بنابراین برنامه‌ریزی اساسی برای رفع این معضل امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

طی سالهای گذشته، قاچاق کالا علاوه بر آثار مخرب بر اقتصاد کشور، به یک مانع اصلی برای اجرای نظام تعرفه‌ای مؤثر و جایگزینی آن با موانع غیر تعرفه‌ای تبدیل شده است. پدیده قاچاق که در واقع به سبب اجرای موانع غیر تعرفه‌ای نظیر ممنوعیت ورود کالا، نبود امکان کنترل کامل مرزها و عدم اعمال مجازات متناسب هم اینک در کشور به شدت رواج پیدا کرده است، می‌تواند توسعه تجارت قانونی و رسمی کشور را دچار اختلال و تبعات جبران‌ناپذیری کند.

چای و مصرف روزافزون آن نه تنها به عنوان یک جیره غذایی و نوشیدنی بلکه به لحاظ کارکردهای اجتماعی و فرهنگی، در الگوی غذایی خانوارهای کشور دارای اهمیت فراوانی است. نکته قابل توجه در مصرف چای، ملاحظات کیفی آن است، به نحوی که طیف وسیعی از خانوارهای کشور، مصرف کم چای مرغوب را به مصرف زیاد چای نامرغوب ترجیح می‌دهند. به همین دلیل، علی‌رغم افزایش تولید این محصول در داخل کشور، پایین بودن سطح کیفی چای داخلی باعث شده است که خانوارهای کشور در دهه‌های اخیر به مصرف چای وارداتی به شدت گرایش یابند. این تمایل به حدی است که اعمال محدودیت شدید در واردات رسمی چای نتوانسته است از این امر جلوگیری کند بلکه زمینه و انگیزه‌های لازم را برای ورود غیر رسمی (قاچاق) آن فراهم کرده است.

مصرف چای کشور با متوسط رشد سالانه ۶/۶ درصد، طی سالهای ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۶ از حدود ۴۱/۳ هزار تن به حدود ۷۸/۳ هزارتن افزایش یافت و در همین مدت مصرف سرانه آن از ۱/۱۸ کیلوگرم به ۱/۵۳ کیلوگرم رسید. طی این مدت، متوسط رشد سرانه تولید، واردات و مصرف به ترتیب ۵/۸، ۷/۲ و ۶/۶ درصد بوده، درحالی که رشد جمعیت طی این مدت ۳/۹ درصد برآورد شده است؛ به عبارت دیگر، طی دوره فوق رشد تولید جوابگوی رشد مصرف نبوده است. در این دوره علاوه بر رشد جمعیت، رشد مصرف سالانه نیز یکی دیگر از دلایل افزایش مصرف داخلی چای به شمار آمده است. پیش‌بینی می‌شود میزان مصرف و واردات چای سیاه در سال ۱۳۸۵ به ترتیب ۱۳۶ و ۹۱ هزارتن و در سال ۱۳۹۰ به ۱۵۷/۷ و ۱۱۳/۷ هزارتن افزایش یابد (سازمان چای کشور، ۱۳۶۷، ۲۷).

در سالهای برنامه سوم توسعه با وجود افزایش مصرف چای کشور، تولید داخلی چای کاهش یافت ضمن آنکه واردات رسمی آن نیز بسیار نازل بود. در واقع قسمت مهمی از مصرف داخلی چای کشور از واردات غیررسمی تأمین می‌شد. از دلایل مهم افزایش واردات غیررسمی چای، اعمال موانع تجاری غیر تعرفه‌ای بوده است که این موضوع در طرح اصلاح ساختار صنعت چای گنجانده شده بود. این طرح، علی‌رغم اهداف پیش‌بینی شده، هزینه‌های سنگینی را بر اقتصاد چای کشور تحمیل کرد؛ زیرا اولاً بار مالی هنگفتی برای دولت به همراه داشت؛ ثانیاً زمینه‌های قاچاق چای به کشور را در سالهای اخیر گسترش داد؛ ثالثاً صنعت چای کشور را به شدت تضعیف کرد.

اهمیت واردات غیررسمی، به عنوان یکی از معضلات اساسی اقتصاد چای کشور، مطالعه پدیده قاچاق و عوامل و سیاستهای مؤثر در پیدایش و گسترش آن را الزامی کرده است. بنابراین، در مقاله حاضر کوشش شده است ضمن تحلیل اقتصاد چای، قاچاق این محصول به ایران و نقش سیاست تجاری کشور، چارچوب نظری و پاره‌ای از تعاریف مرتبط ارائه شود.

در این مقاله ابتدا چارچوب نظری شامل ابعاد و ریشه‌ها و تبعات پدیده قاچاق و سپس کلیاتی درباره اقتصاد چای و تجارت جهانی آن و وضعیت تولید، مصرف، عرضه و تقاضای این

...

محصول در ایران ارائه می‌شود. در ادامه، سیر تحولات اصلاحی در سیاست تجاری چای بررسی و معادل تعرفه‌ای واردات چای برآورد می‌گردد و آنگاه ابعاد قاچاق در تجارت چای کشور بررسی و برآورد می‌شود. در پایان ضمن جمع‌بندی نتایج تحقیق، پیشنهادهایی نیز ارائه می‌گردد.

گفتنی است که محدودیت آماری همواره یکی از مهمترین مشکلات فراروی این نوع پژوهشها بوده است. از محدودیتهای آماری می‌توان به در دسترس نبودن آمار دقیق و روزآمد از اقتصاد و تجارت داخلی و جهانی چای، مشکلات مربوط به ناپیوستگی و تسلسل آماری و حتی نبود روابط منطقی میان آمار مقاطع مختلف اشاره کرد. برای نمونه، واردات قبل از آنکه متأثر از میزان تولید داخلی باشد، تابع ذخایر است، اما به دلیل در دسترس نبودن آمار صحیح و قابل استناد و عدم تطابق آن با سایر پارامترهای دخیل در محاسبه مصرف، امکان وارد کردن ذخایر برای محاسبه مصرف آسان نبوده و همواره با احتیاط صورت گرفته است.

چارچوب نظری و تعاریف

ورود و خروج قاچاقی و غیرقانونی کالا و ارز به کشور، که اغلب به منظور تحصیل سود انجام می‌گیرد، به تدریج به چرخه‌ای بزرگ تبدیل شده و درصدی از نیروی انسانی جامعه را به خود مشغول کرده است. در برخی از کشورها فعالیتهای قاچاق کالا آنچنان گسترش یافته که چرخه اقتصادی جامعه را تحت الشعاع اقتصاد زیرزمینی^۱ قرار داده است.

در تعریف قاچاق (تجارت غیررسمی یا غیرقانونی) کالا بین متخصصان اتفاق نظر وجود ندارد. تعریف سازمان جهانی گمرک از قاچاق کالا چنین است: قاچاق کالا تقلبی گمرکی است که شامل جابه جایی کالا در طول یک مرز گمرکی به روش مخفیانه با هدف فرار از نظارت‌های گمرکی می‌باشد. برخی قاچاق کالا را در ورود و خروج غیرقانونی هر کالا اعم از

۱. اقتصاد زیرزمینی در مفهوم عام آن به معنی حوزه‌ای از اقتصاد است که در مبادلات، خارج از حیطه دولت و قوانین رسمی جامعه قرار می‌گیرد.

مشروع یا نامشروع از طریق مرزهای بین‌المللی کشورها تعریف کرده‌اند. از دیدگاه دولتمردان، قاچاق کالا به مواردی اطلاق می‌شود که طی آن کالاهایی با هدف انتفاع شخصی بدون گذراندن تشریفات گمرکی یا رعایت نکردن مقررات حاکم بر نظام تجاری به داخل کشور وارد می‌شود. برخی قاچاق کالا را از مظاهر اقتصاد سایه‌ای (زیرزمینی) می‌دانند.

به طور خلاصه می‌توان قاچاق را تهیه، حمل و نقل، خرید، فروش و نگهداری انواع کالا برخلاف قوانین و مقررات جاری کشور دانست. قاچاق به دو نوع داخلی و خارجی دسته‌بندی می‌گردد. در این تقسیم‌بندی مبدأ و مقصد محموله قاچاق در نظر گرفته می‌شود بدین معنا که چنانچه این دو نقطه در یک کشور باشد، قاچاق داخلی و در غیر این صورت قاچاق خارجی است (مؤسسه تحقیقات تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۱، ۹).

قاچاق کالا به علت ایجاد اختلال در نظام اقتصادی و ساز و کار اجرایی سیاستهای تجاری، ارزی، پولی و صنعتی کشور و نیز ایجاد انحراف در کارکرد درست متغیرهای سیاستی و کلان و تخصیص منابع تولیدی کشور، همواره یکی از دغدغه‌های دولتها بوده است.

قاچاق کالا پدیده‌ای پیچیده و چندوجهی است و آثار آن منحصر به مسائل اقتصادی نیست. در قانون امور گمرکی ج. ا. ایران دوازده مورد عمده قاچاق کالا تصریح شده و دلایل گوناگون رواج قاچاق کالا در کشور از طرف صاحب‌نظران و اندیشمندان اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با خاستگاه اندیشه‌ای متفاوت ارائه شده است. برخی از این دلایل عبارتند از: نظام چندنرخ‌ی ارز، اعطای یارانه‌های کلان به برخی کالاها، بالا بودن میزان سود ناشی از قاچاق کالا، تنوع و پراکندگی و نبود شفافیت قوانین، وجود مقررات ممنوعیت ورود کالا و یا پیچیدگی نظام صدور مجوزها، دیوانسالاری شدید، پایین بودن هزینه قاچاق نسبت به هزینه تجارت قانونی کالا، گسترش حضور کالاهای غیررسمی و بنگاه‌های زیرزمینی در عرصه اقتصاد کشور، پایین بودن کیفیت کالاهای داخلی، وجود تقاضا برای کالاهای خارجی با کیفیت و شیوع فساد و رانت‌خواری، تغییر الگوی مصرف، سیاستهای نسنجیده و غیرمنطقی، نبود یا ضعف سیستمهای نظارتی و سرانجام نبود حمایت‌های منطقی و هدفمند از تولیدکنندگان و صنایع مربوط.

...

گسترش فعالیتهای اقتصادی در بازارهای موازی و توسعه قاچاق کالا در عرصه مبادلات کالایی سبب می‌شود که صحت آمار مورد تردید واقع شود و به تبع آن، برنامه‌ریزی اقتصادی دولت‌ها، که به منظور بهینه‌سازی نظام تولید و توزیع و مصرف صورت می‌گیرد، دچار شکست شود. البته فعالیتهای اقتصادی غیررسمی معلول تغییرات نامناسب مجموعه‌ای از متغیرهای کلان اقتصادی و اجتماعی است که این خود نیازمند تحلیل و بررسی ویژه است. در اینجا لازم است به این نکته مهم اشاره شود که علاوه بر مسائل خاصی که در سالهای اخیر گریبانگیر اقتصاد کشور شده، نبود برخی از آمارهای دقیق و بهنگام در کنار مغایرتهای بعضاً شدید آماری، محدودیتهایی برای تحلیل دقیق مسائل اقتصادی - بازرگانی کشور فراهم کرده است. در میان آنچه اقتصاددانان در خصوص پدیده قاچاق کالا ارائه می‌دهند، محدودیتها و ممنوعیتها دارای جایگاه ویژه‌ای هستند. در مواردی دولت‌ها با آگاهی از تبعات زیانبار پاره‌ای مصوبات همچنان به وضع ممنوعیتها و محدودیتهایی می‌پردازند که به گسترش فعالیتهای غیررسمی و یا قاچاق دامن می‌زنند (Gaisford & Sood, 1996). ولی منافع سیاسی، شرعی و یا نظامی مسئله به قدری ملموس است که هزینه‌های ناشی از بروز قاچاق را متحمل می‌شوند و به‌ناچار به آثار جانبی منفی آن تن در می‌دهند.

از سوی دیگر، بسیاری از ممنوعیتها و محدودیتها اهداف با ارزشی نظیر حمایت از تولیدات داخلی، کسب درآمد برای دولت، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و... را تعقیب می‌کنند. مصداق بارز این محدودیتها اعمال موانع تجاری غیرتعرفه‌ای برای واردات چای با هدف حمایت از تولید داخلی این محصول بوده است. در چنین مواردی ضرورت دارد که هر تصمیم اقتصادی با در نظر گرفتن منافع و عوارض (هزینه‌های) خاص آن مورد بررسی همه جانبه و دقیق قرار گیرد.

در بعد بین‌المللی، موضوع قاچاق و پیامدهای آن برای شکاف مالیاتی، اثربخشی سیاستهای پولی و مالی، رشد اقتصادی و توزیع درآمد مورد توجه قرار گرفته است که در این میان می‌توان به مطالعات و پژوهشهای گوناگون اشاره کرد (شکلیایی، ۱۳۸۰، ۵۰-۵۶). این مطالعات از

زوایای مختلف و به روشهای گوناگون به موضوع قاچاق و عوامل و تبعات آن پرداخته‌اند. شواهد قابل دسترس زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد اولاً حجم قاچاق (هم به صورت اسمی و واقعی و هم به صورت نسبی از تجارت رسمی) در حال رشد است؛ ثانیاً رشد قاچاق با افزایش در میزان مالیات بر تجارت واقعی همراه است؛ ثالثاً بین فعالیت قاچاق و حاشیه سود بازار آزاد ارز نوعی همبستگی وجود دارد؛ و رابعاً وجود مقررات غیر ضروری، ضعف نظام حقوقی و نظارت بر تجارت تمایل به قاچاق را افزایش داده است.

روشهای برآورد قاچاق به علت غیرعلنی بودن این پدیده، تاکنون در داخل کشور گسترش چندانی نداشته و اغلب با محدودیتهای جدی مواجه بوده است. با این حال، به مطالعات محدودی مانند مطالعه باقری گرمارودی (۱۳۷۷)، اشرف‌زاده (۱۳۷۸) و شکیبایی (۱۳۸۰) می‌توان اشاره کرد که مثل نتایج مطالعه اخیر، روند نسبی میزان قاچاق را از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۴ نزولی، در سالهای ۱۳۵۵-۵۷ صعودی و تا سال ۱۳۶۷ مجدداً نزولی برآورد کرده‌اند. این روند پس از یک دوره نوسان، از سال ۱۳۷۳ دوباره روبه افزایش گذاشته، اما روند حجم قاچاق کالا در ایران به صورت مطلق صعودی بوده است.

وضعیت کلی تولید و تجارت جهانی چای

۱. تولید و عملکرد چای

سطح زیرکشت جهانی چای در سال ۲۰۰۲ بالغ بر ۲/۶ میلیون هکتار بوده است. با آنکه در نزدیک به ۳۰ کشور جهان، چای کشت می‌شود، اما بالغ بر ۶۲ درصد از اراضی زیر کشت چای جهان به دو کشور چین و هند اختصاص دارد.

تولید جهانی چای خشک (سیاه) در سال ۱۹۸۳ حدود ۲/۰۶ میلیون تن بوده که طی یک روند افزایشی با نرخ رشد ۲ درصد، به ۳ میلیون تن در سال ۲۰۰۲ رسیده است. هم‌اینک بیش از ۵۰ درصد از چای جهان در دو کشور چین و هند تولید می‌شود و چهار کشور هند، چین، سریلانکا و کنیا با حدود ۲/۱۷ میلیون تن تولید بالغ بر ۷۰/۸ درصد از تولید جهانی چای

...

را در اختیار دارند. طی سالهای ۱۹۸۳-۲۰۰۲ سهم ویتنام، کنیا، چین و سریلانکا در تولید جهانی افزایش و در مقابل، سهم ژاپن، بنگلادش، ملاوی و تایوان کاهش یافت. در این میان، سهم ایران از تولید جهانی طی دو سال ۱۹۹۳ و ۲۰۰۲ به ترتیب ۲/۷ و ۱/۷ درصد سهم آن از سطح زیرکشت جهانی ۱/۳۹ و ۱/۳ درصد بوده است. به این ترتیب سهم ایران از تولید جهانی چای در مقایسه با سهم آن از سطح کشت به مراتب بیشتر بوده است.

در سال ۲۰۰۲ حداقل عملکرد در واحد سطح چای خشک (سیاه)^۱ به میزان ۶۵۶/۹ کیلوگرم در هکتار مربوط به چین و حداکثر آن یعنی ۳۳۵۷/۷ کیلوگرم در هکتار مربوط به زیمبابوه بوده است. عملکرد بسیار بالای چای در کشورهای زیمبابوه، ملاوی و کنیا عمدتاً به سبب شرایط مستعد آب و هوایی بوده که امکان برداشت چای در ۱۲ ماه از سال را فراهم آورده است. در این میان، میانگین عملکرد در واحد سطح چای خشک (سیاه) در ایران طی دو سال ۱۹۹۳ و ۲۰۰۲ به ترتیب ۱۹۶۲/۵ و ۱۵۳۶/۲ کیلوگرم در هکتار بوده است. مقایسه این عملکرد با میانگین عملکرد جهانی چای در این مقاطع (۱۰۳۴/۱ و ۱۱۵۸ کیلوگرم در هکتار) این واقعیت را نشان می‌دهد که علی‌رغم کاهش عملکرد در واحد سطح در ایران، باز هم میزان آن از میانگین جهانی بالاتر بوده است.

جدول ۱ سطح زیر کشت، میزان تولید و عملکرد چای کشورهای تولیدکننده را نشان می‌دهد.

جدول ۱

۲. تجارت جهانی چای

صادرات جهانی چای از ۱/۱۵ میلیون تن در سال ۱۹۹۳ با نرخ رشد ۲/۱۵ درصد، به ۱/۴ میلیون تن در سال ۲۰۰۲ افزایش یافت، در حالی که در همین دوره ارزش صادرات جهانی چای از ۱/۵ میلیارد دلار با نرخ رشد سالانه ۷/۹۴ درصد، به ۲/۱۹ میلیارد دلار رسید. متعاقب این تحولات، قیمت فوب صادراتی هر کیلوگرم چای از ۱/۳ دلار در سال ۱۹۹۳ به ۲/۰۵ دلار در سال ۱۹۹۸ و سپس به ۱/۵۴ دلار در سال ۲۰۰۲ رسید که این مسئله به ترتیب نشاندهنده رشد سالانه ۹/۵۴ و ۳/۴۵ درصد است.

حضور کشورهای سریلانکا، هند، چین و کنیا از حیث ارزش و حجم صادرات جهانی چای بسیار محسوس است، به طوری که سهم این چهار کشور از صادرات جهانی پیوسته بیش از ۷۰ درصد و در سالهای ۱۹۹۳، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۲ به ترتیب ۷۲/۴ درصد، ۸۲/۵ درصد و ۸۰ درصد بوده است. لذا به سبب حضور پررنگ این چهار کشور، ساختار طرف عرضه جهانی چای از انحصار چندجانبه به انحصار مسلط متمایل شده است که این امر بی تردید در قیمت جهانی چای و سیر تحولات آن نقش مؤثری دارد.

حداقل قیمت فوب صادراتی هر کیلوگرم چای در سال ۱۹۹۳ (۰/۸۸ دلار) متعلق به آرژانتین و حداکثر آن (۱۵/۱۵ و ۴/۰۸ دلار) به ترتیب متعلق به ژاپن و تایوان بوده است. این دامنه قیمت طی سالهای ۱۹۹۸ و ۲۰۰۲ متحول شده و در سال ۲۰۰۲ پایین ترین قیمت هر کیلوگرم چای (۰/۳۶ دلار) به زیمبابوه و بالاترین آن (۱۴/۵۷ دلار) به ژاپن^۱ تعلق گرفته است. این در شرایطی است که در سال ۲۰۰۲ قیمت صادراتی هر کیلوگرم چای در چهار کشور اصلی تولید یعنی سریلانکا، هند، کنیا و چین به ترتیب ۲/۲۴، ۱/۹۵، ۱/۶۲ و ۱/۲۱ بوده است. قیمت صادراتی ۳ کشور از این ۴ کشور بیشتر از متوسط قیمت جهانی بوده است که این قدرت چانه زنی بالا و کیفیت بالای چای تولیدی آنها را در بازار جهانی نشان می دهد.

اگر قیمت بالای چای را نشانه کیفیت بالای آن بدانیم، آنگاه در میان کشورهای صادرکننده این محصول با کیفیت‌ترین چای به ژاپن (۱۴/۵۷ دلار)، تایوان (۵/۸۸ دلار)، موریس (۵ دلار) و افریقای جنوبی (۵/۲ دلار) تعلق دارد، در حالی که کم کیفیت‌ترین چای به ترکیه، مالاوی و آرژانتین نسبت داده می‌شود. حجم و ارزش صادرات چای کشورهای صادرکننده در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. حجم، ارزش و قیمت واحد صادراتی چای کشورهای مختلف در سالهای

۱۹۹۳، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۲

شرح	میزان صادرات (هزار تن)			ارزش صادرات (میلیون دلار)			قیمت واحد صادراتی (دلار به کیلوگرم)		
	۱۹۹۳	۱۹۹۸	۲۰۰۲	۱۹۹۳	۱۹۹۸	۲۰۰۲	۱۹۹۳	۱۹۹۸	۲۰۰۲
هند	۱۷۳/۷	۲۰۷/۶	۱۹۶/۹	۳۷۱/۴	۵۴۲/۵	۳۸۴/۷	۲/۱۴	۲/۶۱	۱/۹۵
بنگلادش	۳۱/۹	۲۲/۲	۱۳/۷	۴۲/۶	۳۸/۶	۱۶	۱/۳۴	۱/۷۴	۱/۱۷
سريلانكا	۲۱۰	۲۶۵/۳	۲۸۶	۳۹۱	۷۴۷/۳	۶۳۹/۶	۱/۸۶	۲/۸۲	۲/۲۴
اندونزی	۱۲۴	۶۷/۲	۱۰۰/۲	۱۵۵/۷	۱۱۳/۲	۱۰۳/۴	۱/۲۶	۱/۶۸	۲/۷۲
چین	۲۰۱/۴	۲۱۷/۴	۲۵۲/۳	-	۳۷۰/۳	۳۰۵	-	۱/۷	۱/۲۱
ژاپن	۰/۳۳	۰/۷۵	۰/۸	۵	۹/۴	۱۱/۸	۱۵/۱۵	۲۸/۴۸	۱۴/۵۷
ترکیه	۳۹/۶	۱۷/۶	۵/۲	۴۵/۸	۱۴/۳	۴/۱	۱/۱۶	۰/۸۱	۰/۷۸
کنیا	۱۸۸/۴	۲۶۳/۴	۲۶۶/۳	۳۲۱/۹	۵۴۵/۴	۴۳۱/۷	۱/۷۱	۲/۰۷	۱/۶۲
آرژانتین	۴۳/۵	۵۹	۵۷/۱	۳۸/۲	۵۵/۲	۳۹/۵	۰/۸۸	۰/۹۴	۰/۶۹
ایران	۱/۷	۲/۵	۳	-	۶/۵	۰	-	۰	۰
جهان	۱۱۵۴/۴	۱۳۰۴/۹	۱۴۲۸	۱۴۹۶/۹	۲۶۷۲/۲	۲۱۹۳/۱۶	۱/۳	۲/۰۵	۱/۵۴

مأخذ: ITC, 2003, 44-45

وضعیت کلی تولید و تجارت چای در ایران

طبق آمار ارائه شده در جدول ۳، در دوره ۱۳۷۲-۸۳ بالاترین رقم سطح زیر کشت معادل ۳۵ هزار هکتار برای سالهای ۱۳۷۵-۷۷، بیشترین میزان تولید چای (برگ سبز) ۳۰۹ هزار تن برای سال ۱۳۷۶ و بالاترین میزان عملکرد در هکتار معادل ۸۸۲۹ کیلوگرم برای سال ۱۳۷۶

...

بوده است. البته طی سالهای برنامه سوم توسعه سطح زیر کشت، عملکرد در واحد سطح و متعاقب آن میزان تولید چای داخلی رو به کاهش گذاشته است. با این حال، طی سالهای ۱۳۵۶-۸۳ نه تنها تحول اساسی در شیوه تولید و عمل آوری برگ سبز چای به وجود نیامده، بلکه افزایش دور از انتظار عملکرد به بهای کاهش چشمگیر کیفیت چای محقق شده است. مقایسه عملکرد در واحد سطح چای در ایران با متوسط جهانی و کشورهای اصلی تولید کننده نیز حاکی از بالا بودن عملکرد در واحد سطح چای در ایران است که به تأیید کارشناسان باید آن را معلول افت کیفیت چای در این دوره دانست.

جدول ۳. سطح زیر کشت، تولید، عملکرد و قیمت تضمینی برگ سبز چای

شرح	سطح زیر کشت (هزار هکتار)	تولید (هزار تن)	عملکرد (کیلوگرم/هکتار)	عملکرد چای خشک (کیلوگرم/هکتار)	قیمت تضمینی (ریال/کیلوگرم)
۱۳۳۹	۱۹/۵	۳۰	۱۵۳۸/۵	۳۴۶/۲	
۱۳۴۵	۲۵/۵	۵۴/۶	۲۱۴۱/۲	۴۸۱/۸	
۱۳۴۸	۳۵	۵۹/۱	۱۶۸۸/۶	۳۷۹/۹	-
۱۳۵۶	۳۱	۱۱۵/۸	۳۷۳۵/۵	۸۴۰/۵	-
۱۳۶۷	۳۲	۲۴۷	۷۷۱۳	۱۷۳۵/۴	-
۱۳۷۲	۳۳	۲۶۲	۷۹۳۸	۱۷۸۶/۱	۵۰۰
۱۳۷۴	۳۴	۲۴۳	۷۱۴۷	۱۶۰۸/۱	۶۵۰
۱۳۷۵	۳۵	۲۷۷	۷۹۱۴	۱۷۸۰/۷	۷۰۰
۱۳۷۶	۳۵	۳۰۹	۸۸۲۹	۱۹۸۶/۵	۸۲۰
۱۳۷۷	۳۵	۲۷۰	۷۷۱۴	۱۷۳۵/۷	۹۵۰
۱۳۷۸	۳۴	۲۷۵	۸۰۸۸	۱۸۱۹/۸	۱۰۶۴
۱۳۷۹	۳۱	۲۲۳	۷۱۹۴	۱۶۱۸/۷	۱۳۶۰
۱۳۸۰	۳۰	۲۲۸	۷۳۵۵	۱۶۵۴/۹	۱۵۴۰
۱۳۸۱	۳۱	۲۱۳	۶۸۷۱	۱۵۴۶	۲۲۰۰
۱۳۸۲	۳۱	۲۱۲	۶۸۳۹	۱۵۳۸/۸	۱۶۵۶
۱۳۸۳	۳۱	۱۳۴	۴۳۲۳	۹۷۲/۷	۲۰۵۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور (۱۳۳۹-۴۸)؛ بانک مرکزی، گزارش اقتصادی و ترازنامه، (۱۳۵۶-۸۳) به نقل از وزارت جهاد کشاورزی

با احتساب ضریب تبدیل ۲۲/۵ درصد، میزان عملکرد در هکتار چای خشک از ۸۴۰ کیلوگرم در سال ۱۳۵۶ به ۱۷۳۵ کیلوگرم در سال ۱۳۶۷ و با یک جهش شدید به ۱۹۸۷ کیلوگرم در سال ۱۳۷۶ رسید و سپس در سال ۱۳۸۰ به مرز ۱۶۵۵ کیلوگرم کاهش و این کاهش طی سالهای بعد نیز تداوم یافت. افزایش عملکرد در سالهای بعد از انقلاب نشان می‌دهد که از یک سو چایکاران در نظام خرید فعلی توجه چندانی به مرغوبیت چای خشک تولیدی ندارند و به منظور کسب درآمد بیشتر، برگهای نامرغوب و فاقد کیفیت را به کارخانه چایسازی تحویل می‌دهند و از سوی دیگر کارخانه‌دار نیز جهت کاهش هزینه‌ها از رعایت بعضی نکات فنی سرباز می‌زند و در نهایت دستگاههای نظارتی و سیاستگذاری نیز به طور شایسته و لازم به سازوکارهای این روند نمی‌پردازند.

واردات چای ایران طی سالهای ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۷ با میانگین رشد ۴/۵ درصد در سال، از ۱۸/۹ هزار تن به ۳۰/۵ هزار تن رسید و این رشد همچنان تداوم یافت تا اینکه در سالهای پایانی برنامه اول توسعه با آزادسازی واردات، واردات چای در سال ۱۳۷۲ به رقم چشمگیر ۵۶/۴۳ هزار تن رسید. واردات چای بعد از سال ۱۳۷۲ با نوسان روبه کاهش گذاشت^۱ به طوری که طی سالهای ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ با موانع تجاری غیرتعرفه‌ای، واردات رسمی چای عملاً رقمی نزدیک به صفر بود. در مقابل، در چند سال اخیر مقدار قابل توجهی از واردات چای به‌طور قاچاق صورت گرفته است که غفلت از آن موجب کاسته شدن از صحت و دقت محاسبه می‌شود.

قیمت هر کیلوگرم چای خشک وارداتی در دوره ۱۳۷۲-۸۲ از ۲/۱۶ دلار (۱۳۷۳) تا ۳/۸ دلار (۱۳۷۷) در تغییر بوده است. قیمت چای خشک وارداتی طی سالهای ۱۳۷۲-۷۷ پیوسته رو به افزایش بوده و در سالهای ۱۳۷۸-۸۲ همراه با نوسانهای کاهش یافته است. صادرات چای ایران تا سال ۱۳۷۵ محدود بوده، اما از سال ۱۳۷۶ با نوسان رو به افزایش گذاشته به طوری که در سالهای ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ به بیش از ۱۸ هزار تن رسیده است. مقایسه متوسط ارزش واحد

۱. از آنجا که کاهش شدید چای همزمان با شروع برنامه دوم توسعه بوده لذا تحت تأثیر سیاستگذاری دولت در زمینه خودکفایی و افزایش تولید بوده است.

...

واردات با صادرات چای نشان می‌دهد که ارزش هر واحد چای وارداتی بیش از چند برابر ارزش صادراتی آن بوده است؛ زیرا چای صادر شده از ایران بیشتر از نوع نامرغوب و بعضاً خاکی بوده است. جدول ۴ حجم و ارزش واردات و صادرات چای کشور را در دوره دهساله نشان می‌دهد.

جدول ۴. مقایسه واردات و صادرات چای ایران طی سالهای ۱۳۷۲-۸۳

(واحد: هزارتن، میلیون دلار و دلار/کیلوگرم)

شرح	واردات چای (مقدار، ارزش و قیمت سیف)			صادرات چای (مقدار، ارزش و قیمت فوب)		
	مقدار	ارزش	قیمت سیف وارداتی	مقدار	ارزش	قیمت فوب صادراتی
۱۳۷۲	۵۶/۴۳	۱۳۵/۴۷	۲/۴	۱/۷۵	۰/۷۳	۰/۴۲
۱۳۷۳	۲۰/۷۴	۴۴/۸۵	۲/۱۶	۱/۰۳	۰/۵۴	۰/۵۲
۱۳۷۴	۱۵/۹۳	۳۴/۶۶	۲/۱۸	۰/۶۷	۰/۲۷	۰/۹۴
۱۳۷۵	۷/۳۸	۲۰/۵۵	۲/۷۸	۲/۱۹	۰/۸۹	۰/۴۱
۱۳۷۶	۹/۴	۲۷/۵۸	۲/۹۳	۷/۷۱	۴/۱۹	۰/۵۴
۱۳۷۷	۷/۷۴	۲۹/۴۱	۳/۸	۱۲/۱۸	۶/۱۹	۰/۵۱
۱۳۷۸	۱۷/۷۱	۴۹/۱۵	۲/۷۸	۱۸/۳۴	۱۱/۲۵	۱/۱۲
۱۳۷۹	۲۰/۹۶	۶۰/۰۹	۲/۸۷	۱۸/۴۸	۱۰/۷۷	۰/۵۸
۱۳۸۰	۱۲/۰۵	۳۲/۴۳	۲/۶۹	۹/۶۴	۶/۱۵	۰/۶۴
۱۳۸۱	۰/۰۱	۰/۰۳	۳	۸/۵۵	۶/۹	۰/۸۱
۱۳۸۲	۰/۰۰۰۷	۰/۰۰۱۶	۲/۲۸۶	۷/۰۳	۶/۲۸	۰/۸۹

منبع: گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی ایران (واردات-صادرات)، سالهای مختلف (۱۳۷۲-۸۳)

تذکر: چای سیاه شامل دو ردیف تعرفه‌ای نظام هماهنگ ۰۹۰۲/۳۰ و ۰۹۰۲/۴۰ است.

مقررات تجاری واردات چای در کشورهای همجوار ایران

از عوامل و سیاستهای اثرگذار بر تجارت چای، سیاست تجاری اعم از تعرفه گمرکی و موانع تجاری غیرتعرفه‌ای اعمال شده بر واردات و صادرات توسط گروه کشورهای صادرکننده، واردکننده و تولیدکننده چای می‌باشد. برای آشنایی با این سیاستها تعرفه

گمرکی و موانع غیر تعرفه‌ای تجارت چای در برخی کشورهای همجوار با ایران طی سالهای ۲۰۰۲-۲۰۰۳ به اختصار ارائه می‌شود:

۱. عوارض واردات چای در قطر معادل ۲/۵ درصد ارزش آن است.
 ۲. در عراق تجارت چای در انحصار دولت است و واردات تنها از طریق سازمانهای تجاری دولتی انجام می‌شود.
 ۳. عوارض واردات چای در لبنان معادل ۶ درصد ارزش سیف است و به مجوز وارداتی نیاز نیست.
 ۴. چای در عربستان سعودی مشمول پرداخت هیچ‌گونه عوارض نمی‌باشد. فقط عوارض و هزینه‌های بندری به میزان ۲۰ ریال سعودی برای هر متر مکعب وصول می‌شود.
 ۵. در امارات متحده عربی چای مشمول پرداخت عوارض و مالیات نیست. همچنین هیچ‌گونه عوارض وارداتی به کالاهای وارد شده به منطقه آزاد تجاری (FTZ)^۱ تعلق نمی‌گیرد و تمامی کالاهای مشمول صدور مجدد در خارج از این منطقه نیز از پرداخت تمام عوارض معافند و مالیات بر ترانزیت کالاهای در حال عبور از دومی تعلق نمی‌گیرد.
 ۶. عوارض واردات چای در پاکستان معادل ۲۰ درصد ارزش کالا است. میزان مالیات بر فروش و درآمد به ترتیب ۱۵ درصد و ۶ درصد است.
 ۷. در ترکمنستان و در کشور ارمنستان هیچ‌گونه عوارض وارداتی بر چای اعمال نمی‌شود.
 ۸. عوارض واردات چای در ترکیه ۱۴۵ درصد است.
- بدین ترتیب نتیجه می‌گیریم اولاً در مجموعه کشورهای همجوار با ایران در مورد تجارت چای سیاست تجاری واحدی اجرا نمی‌شود، ثانیاً در کشورهای مذکور به استثنای ترکیه (به سبب تولید داخلی)، موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای محدودتری اعمال می‌شود که این محدودیتها به گسترش واردات غیررسمی چای منجر نشده است.

...

مقررات تجاری واردات چای در ایران

در قانون مقررات تجارت چای در ایران طی دو دهه اخیر اصلاحات مهمی صورت گرفته است. برای نمونه، بر اساس قانون و مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۵، حقوق گمرکی و سود بازرگانی و دیگر عوارض مربوط به واردات چای اعمال می‌شد، به طوری که علاوه بر حقوق گمرکی و سود بازرگانی، به هر کیلوگرم چای ۳ ریال عوارض شهرداری تعلق می‌گیرد. ضمناً ورود هر نوع چای در بسته‌بندی کمتر از ۲۰ کیلوگرم و نیز چای کیسه‌ای^۱ و عطر چای غیرمجاز است. همچنین هرگونه واردات چای مستلزم رعایت ماده ۱۶ قانون مواد خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب تیرماه ۱۳۴۶ و آیین نامه مربوط^۲ می‌باشد.

مضاف بر آن حداقل حقوق گمرکی برای انواع مختلف چای ۳۱ ریال به ازای هر کیلوگرم است. هر یک از ساکنان نقاط محروم مرزنشین (موضوع تبصره یک ماده ۱۶ اصلاحی قانون مقررات صادرات و واردات در صورت عدم استفاده از تسهیلات ماده ۴۴) بدون داشتن کارت بازرگانی می‌توانند حداکثر ۵ کیلوگرم چای را یک‌بار در سال و در یک نوبت وارد و ترخیص کنند.

علاوه بر عوارض و مالیات فوق، مالیات بهداشت (۵ ریال برای هر تن)، مالیات صندوقهای خیریه (۱/۵ درصد عوارض وارداتی)، مالیات ثبت سفارش (۱ درصد مبلغ سفارش) و مالیات باربری (۷۲۰ ریال برای هر تن) نیز اعمال می‌شد که در جدول ۵ آمده است.

1. tea bag

۲. ترخیص مواد غذایی یا بهداشتی و آرایشی از گمرک به هر شکل و کیفیت علاوه بر رعایت مقررات عمومی، به گواهی بهداشتی و قابلیت مصرف از کشور مبدأ و همچنین گرفتن پروانه ورود از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیاز دارد و واردکننده نیز مکلف است برای گرفتن پروانه فرمول مواد و مواد افزودنی را به وزارت بهداشت تسلیم کند.

جدول ۵. تعرفه‌های گمرکی و موانع غیر تعرفه‌ای واردات چای در ایران طی سالهای ۱۳۶۷-۸۲

سال	تعرفه‌های گمرکی		موانع غیر تعرفه‌ای												
	حقوق گمرکی	سود بازرگانی	کل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۳۶۷	۲۰	۲۰	۴۰	سازمان (مؤسسسات) تجاری دولتی	محدودیت واردات در نوع بسته بندی	واردات منوط به خرید چای از داخل	مجوز وارداتی از دو وزارتخانه بازرگانی و جهاد کشاورزی	ممنوعیت ورود	تعرفه ویژه (معین)	مالیات بهداشت (برچیده شده)	مالیات صندوقهای خیریه (برچیده شده)	ثبت سفارشات	رعایت ضوابط بهداشتی و ماده ۱۶ قانون مواد خوراکی و آشامیدنی	رعایت قانون حفظ نباتات مصوب سال ۱۳۴۶ و آیین نامه مربوط	عوارض شهرداری (برچیده شده)
۱۳۶۸	۲۰	۲۰	۴۰												
۱۳۶۹	۲۰	۲۰	۴۰												
۱۳۷۰	۲۰	۲۰	۴۰												
۱۳۷۱	۲۰	۲۰	۴۰												
۱۳۷۲	۰	۰	۰												
۱۳۷۳	۰	۰	۰												
۱۳۷۴	۰	۰	۰												
۱۳۷۵	۰	۰	۰												
۱۳۷۶	۰	۰	۰												
۱۳۷۷	۰	۰	۰												
۱۳۷۸	۰	۱۵	۱۵												
۱۳۷۹	۰	۱۵	۱۵												
۱۳۸۰	۰	۱۵	۱۵												
۱۳۸۱	۱	۲۰	۲۱												
۱۳۸۲	۴	۲۱	۲۵												
۱۳۸۳	۴	۳۶	۴۰												
۱۳۸۴	۴	۳۶	۴۰												
۱۳۸۵	۴	۵۶	۶۰												

مأخذ: وزارت بازرگانی، قانون مقررات صادرات و واردات و آییننامه‌های اجرایی آن، سالهای ۱۳۶۷-۸۲
 تذکر: در سال ۱۳۸۵ حقوق ورودی چای سیاه کیسه‌ای (۰۹۰۲۳۰۱۰) ۶۰ درصد، سایر (۰۹۰۲۳۰۹۰) ۴۰ درصد و کوبیده در بسته بندی غیر خرده فروشی (۰۹۰۲۴۰۱۰) ۳۰ درصد بوده است.

واردات چای از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۰ همواره منوط به دریافت دو مجوز از دو وزارتخانه بازرگانی و (جهاد) کشاورزی بوده است تا اینکه در سال ۱۳۸۱ مجوز مربوط به وزارت جهاد کشاورزی حذف شد. واردات چای در زمره اقلام مواد غذایی به شمار می‌آید که با موانع تجاری غیر تعرفه‌ای متعددی مواجه بوده است. برای نمونه می‌توان به مواردی نظیر پرداخت عوارض شهرداری، محدودیت واردات در نوع بسته بندی، رعایت ضوابط بهداشتی، واردات به شرط خرید چای داخلی، رعایت ماده ۱۶ قانون مواد خوراکی، قانون حفظ نباتات و سایر محدودیتهای مقداری و کیفی اشاره کرد.

...

برآورد میزان واردات غیر رسمی (قاچاق) در تجارت چای ایران

میزان واردات غیر رسمی (قاچاق) چای به کشور از طرق مختلف برآورد می‌شود که در این مقاله از روشهای محاسباتی «شکاف عرضه و تقاضای (مصرف) داخلی چای»، «واردات غیررسمی از کشورهای همجوار» و «معادلات روند مصرف و واردات» استفاده شده است.

۱. برآورد واردات غیررسمی چای به ایران از طریق شکاف عرضه و تقاضای داخلی چای

در این روش تلاش شده است که ابتدا عرضه و تقاضای (مصرف) چای برای سالهای ۱۳۷۶-۱۳۸۱ برآورد شود و آنگاه از شکاف عرضه و تقاضای برآورد شده، میزان قاچاق چای محاسبه گردد.

مصرف (تقاضا): در این مقاله برای برآورد میزان مصرف داخلی از داده‌های بودجه خانوار مرکز آمار ایران استفاده شده است. داده‌های بودجه خانوار نشان می‌دهد که مصرف سرانه چای در ایران حدود ۲ کیلوگرم در سال است که از حاصل ضرب این رقم در تعداد جمعیت کشور مصرف کل خانوارها برآورد می‌شود. نتایج نشان می‌دهد در سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۱ مصرف چای کشور (اعم از داخله و خارجه) با نرخ رشد سالانه ۰/۹ درصد، از ۱۲۸/۲ هزارتن به ۱۳۳/۸ هزارتن افزایش یافته است. از این میزان ۵۰/۶ هزارتن در روستاها و ۸۳/۲ هزارتن در شهرها به مصرف رسیده است.

عرضه: در این مطالعه پس از برآورد مصرف داخلی چای، عرضه چای از محل تولید داخلی و واردات برآورد شده است. با احتساب میزان تولید داخلی برگ سبز چای بر اساس آمار وزارت جهاد کشاورزی و در نظر گرفتن ضریب تبدیل ۲۲/۵ درصد، میزان تولید چای خشک داخلی به دست آمد. سپس با کسر میزان صادرات چای از واردات آن، رقم خالص واردات چای تعیین شد و در نهایت از حاصل جمع تولید داخلی چای با خالص واردات، عرضه داخلی آن به دست آمد. آمارها و نتایج این محاسبات در جدول ۶ منعکس است.

جدول ۲

...

بر اساس محاسبه شکاف عرضه و تقاضا و مطابق داده‌های آماری ارائه شده در آخرین ستون جدول ۶، رقم قاچاق واردات چای طی سالهای ۱۳۷۶-۸۱ پیوسته رو به افزایش بوده و در سال ۱۳۸۱ به رقم قابل ملاحظه ۸۹ هزارتن رسیده است.

۲. برآورد واردات غیررسمی چای به ایران از طریق کشورهای همجوار

جدول ۷ مصرف ظاهری^۱ کل و سرانه، واردات رسمی و غیررسمی چای به ایران و کشورهای همجوار طی سالهای ۱۹۹۳ و ۲۰۰۲ را نشان می‌دهد. در این مدت واردات چای کشورهای امارات متحده، افغانستان، عراق، جماهیر مستقل همسود (CIS)، ترکیه و سوریه افزایش چشمگیری داشته است. افزایش واردات کویت و عمان چندان محسوس نبوده و در مقابل از واردات پاکستان کاسته شده است. طی دوره زمانی ۱۹۹۸-۲۰۰۲ از امارات متحده عربی به ایران پیوسته صادرات مجدد چای صورت گرفته است. صادرات مجدد چای از این کشور به ایران در سال ۱۹۹۸ معادل ۷/۸ هزارتن بوده که طی سالهای ۱۹۹۹، ۲۰۰۰، ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ به ۱۵/۸، ۱۷/۲، ۱۳/۱ و ۷/۵ هزارتن رسیده است.

بر اساس برآورد کمیته بین‌المللی چای (ITC)، واردات چای عراق تا سال ۱۹۹۶ کمتر از ۵ هزارتن بوده، اما از سال ۱۹۹۷ مدام رو به فزونی گذاشته به طوری که از ۲۳/۵ هزارتن در سال ۱۹۹۷ به ۴۹/۷، ۴۲/۳، ۵۲/۶ و ۶۲ هزارتن طی سالهای ۱۹۹۸-۲۰۰۱ و در سال ۲۰۰۲ به رقم قابل توجه ۸۱ هزارتن رسیده است. مطابق اطلاعات آماری گزارش فوق، مصرف ظاهری کل و سرانه چای در عراق روند صعودی قابل توجهی داشته و در سال ۲۰۰۰-۲۰۰۲ به ترتیب

۱. مصرف ظاهری بنا به تعریف عبارت از حاصل جمع تولید داخلی و خالص واردات است.

به ۶۵/۲ هزارتن و ۲/۷۷ کیلوگرم رسیده است. بدین ترتیب انتظار می‌رود واردات غیررسمی چای ایران از عراق بالغ بر ۱۵/۸ هزارتن باشد.

همچنین با وجود آنکه مصرف ظاهری کل چای در افغانستان در سال ۲۰۰۰-۲۰۰۲ معادل ۳۱/۳ هزار تن بوده، اما این کشور ۳۶/۵ هزار تن چای وارد کرده است و لذا انتظار می‌رود مازاد بر مصرف واردات چای این کشور به میزان ۵/۲ هزارتن، به طور غیررسمی به ایران وارد شده باشد. مطابق جدول ۷ برآورد می‌شود از دو کشور سوریه و ترکیه نیز به میزان ۹ و ۳/۹ هزارتن چای در سال ۲۰۰۲ به طور غیررسمی به ایران وارد شده باشد.

بر اساس برآورد کمیته بین‌المللی چای (ITC)، در سال ۲۰۰۲ مقدار ۴۰/۶ هزارتن چای به ایران وارد شده است. این واردات از کشورهای هند (۰/۴ هزارتن)، بنگلادش (۱/۳ هزارتن)، سریلانکا (۱۴/۸ هزارتن)، اندونزی (۳/۵ هزارتن)، چین (۴/۳ هزارتن)، کنیا (۱/۱ هزارتن)، کشورهای خلیج فارس (۱۱ هزارتن) و سایر کشورها (۴/۲ هزارتن) بوده است.

بدین ترتیب مجموعاً ۸۳ هزار تن چای در سال ۲۰۰۲ (۱۳۸۱) به صورت قاچاق وارد ایران گردیده که این مقدار به رقم برآورد شده از طریق روش اول بسیار نزدیک است.

...

جدول ۲

معادل تعرفه‌ای واردات چای ایران

تعرفه‌ها را به طور کلی نسبت به دیگر موانع وارداتی مرجح می‌شناسند، زیرا پیش‌بینی پذیرتر، غیر تبعیض آمیزتر و آسانتر از نظر تعهدات هستند و کمتر به فساد آلوده می‌شوند. تعرفه‌ها همچنین رقابت را در بازارهای داخلی تسهیل می‌کنند و امکان تعدیل در تجارت در قبال تغییرات قیمتی در بازار جهانی را برای کشورهای وارد کننده فراهم می‌آورند.

با هدف حذف موانع غیر تعرفه‌ای و تبدیل آن به تعرفه‌های تثبیتی از معادلهای تعرفه‌ای استفاده می‌شود. برای تنظیم معادل تعرفه‌ای موانع غیر تعرفه‌ای در دور اروگوئه روش شکاف قیمتی به کار رفت. این روش فرض می‌کند که اختلاف قیمت داخلی و قیمت جهانی ناشی از آثار محدود کننده تمامی موانع غیر تعرفه‌ای موجود در بازار است. به جای قیمت داخلی برای تمام کشورها، قیمت‌های عمده‌فروشی، و در صورت عدم دسترسی به آن، قیمت‌های تولید کننده مناسبترین معیار محسوب می‌شوند و مناسبترین قیمت به جای قیمت جهانی نیز میانگین قیمت سیف وارداتی کشور مورد نظر است. سرانجام با استفاده از میانگین سالانه نرخ ارز بازار برای همان دوره، نرخ تبدیل قیمت دلاری به پول ملی صورت می‌گیرد.

هرچند در پیوست شماره ۵ موافقتنامه کشاورزی، اصول محاسبه معادل تعرفه‌ای و تفاوت بین قیمت داخلی و جهانی به عنوان معیار تعیین معادل تعرفه‌ای مشخص و تعریف شده است، اما گروه مذاکره کننده در خصوص دسترسی به بازار در ضمیمه شماره ۳ سند امضا شده در آوریل ۱۹۹۳، روش محاسبه را با تفصیل بیشتری شرح داده و فرمول زیر را برای محاسبه معادل تعرفه‌ای ارائه کرده است:

$$T_S = P_d - (P_W \times e) \quad (1)$$

در این فرمول T_S معادل تعرفه ویژه^۱، P_d قیمت عمده‌فروشی محصول در داخل کشور وارد کننده، P_W قیمت سیف کشور وارد کننده یا قیمت فوب کشور صادر کننده عمده به همراه هزینه حمل و نقل و بیمه و e نرخ آزاد ارز است.

1. specific tariff

...

سامنر^۱ در سال ۱۹۹۲ ضمن مروری بر مفاد موافقتنامه کشاورزی، به شیوه تعیین معادل تعرفه‌ای اشاره کرده و نوشته است: "... با این همه، تعرفه‌ای کردن - حداقل در عمل - نه شفاف است و نه آسان، زیرا دسترسی به قیمت‌های داخلی و قیمت‌های مرجع خارجی وجود ندارد. کیفیت‌های متفاوت و شیوه‌های گوناگون طبقه‌بندی و دسته‌بندی کالا نیز این مشکل را مضاعف می‌سازد." او سپس فرمول زیر را برای معادل تعرفه‌ای ارائه می‌کند:

$$T_{ead} = [(P_d - P_w \times e) / (P_w \times e)] \times 100 \quad (2)$$

در این فرمول T_{ead} معادل تعرفه ارزشی^۲؛ P_d قیمت عمده فروشی محصول در کشور؛ P_w قیمت سیف وارداتی و e نرخ آزاد ارز است (حسینی، ۱۳۸۳).

اینگکو^۳ در سال ۱۹۹۶ ضمن تأیید فرمول گات و سامنر برای حل مشکل کیفیت‌های متفاوت، پیشنهاد کرد که به جای تفاوت قیمت محصول داخلی و خارجی از تفاوت قیمت محصول وارداتی و قیمت سیاهه‌فروش^۴ آن استفاده شود.^۵ صندوق بین‌المللی پول نیز به تفاوت محاسبه معادل تعرفه‌ای براساس تعرفه ویژه و تعرفه ارزشی توجه کرده است. از آنجا که ارزش هر واحد کالای صادراتی کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه‌یافته کمتر است، تعرفه ویژه آن بیشتر از تعرفه ارزشی خواهد بود. این امر می‌تواند مفری برای استفاده از شیوه تعرفه‌ای کردن محیلانه^۶ باشد (همان منبع).

در این قسمت معادل تعرفه‌ای محصول چای بر اساس روش تحقیق مورد استفاده در متن موافقتنامه کشاورزی و پژوهش‌های انجام شده برای دوره زمانی ۱۳۶۸-۸۰ محاسبه شده است.

۱. Sumner

2. ad val orem tariff

۳. Ingco

4. invoice price

۵. با این حال در محاسبه معادل تعرفه‌ای برخی از محصولات کشاورزی در ۱۱ کشور صنعتی و ۱۰ کشور در حال توسعه حتی گاه به دلیل عدم دسترسی به قیمت عمده‌فروشی داخلی به اجبار از قیمت تولیدکننده استفاده شده است.

6. dirty tariffication

نتایج محاسبات مربوط به معادل تعرفه‌ای موانع تجاری اعم از تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای به دو صورت ویژه و ارزشی (درصد) برای چای در سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۰ و کل دوره ۱۳۶۸-۸۰ در جدول ۸ انعکاس یافته است. در این جدول ۸ PX نماگر قیمت فوب صادراتی چای تولید داخل (دلار به ازای هر کیلوگرم)، PIH شاخص قیمت عمده‌فروشی به سال پایه ۱۳۷۶=۱۰۰، CT حقوق ورودی جمع سود بازرگانی و حقوق گمرکی (پایه) به درصد، T_{ead} معادل تعرفه ارزشی و T_s معادل تعرفه ویژه است. جدول ۸ نشان می‌دهد که معادل تعرفه‌ای واردات چای طی دوره بررسی از ۳/۲۴ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۸۴/۴۶ درصد در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است؛ به عبارت دیگر اگر در سال ۱۳۶۸ بابت واردات هر کیلوگرم چای رقمی حدود ۲۵/۱ ریال معادل تعرفه‌ای ویژه اعمال می‌شد، این رقم در سال ۱۳۸۰ به ۴۴۵۴/۸ ریال می‌رسید. نتایج همچنین نشان می‌دهد که طی دوره مذکور، معادل تعرفه‌ای واردات چای هر چند با نوسانهای شدیدی مواجه بوده اما این نوسانها غالباً مثبت و در جهت حمایت تجاری از چای بوده است. به عبارت دیگر مطابق نتایج به‌دست‌آمده از محاسبه معادل تعرفه‌ای انواع محدودیتهای تجاری تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای اعمال شده بر واردات چای، متوسط سالانه معادل تعرفه‌ای واردات این محصول برای دوره زمانی ۱۳۶۸-۱۳۸۰ برابر ۵۱/۹۹+ درصد محاسبه شده که این مبین حمایت دولت از تولید چای داخلی با وضع انواع محدودیتهای تجاری بر واردات آن محصول بوده است.

جدول ۸. معادل تعرفه‌ای واردات چای و آماره‌های مرتبط (۱۳۶۸-۸۰)

سال	حقوق ورودی (CT)	شخص بهای عمده‌فروشی (PIH)	قیمت فوب صادراتی (Px)	معادل تعرفه ویژه (Ts)	معادل تعرفه ارزشی (Tead)
۱۳۶۸	۴۰	۲۰/۲	۰/۶۴	۲۵/۱	۳/۲۴
۱۳۷۰	۴۰	۲۵/۵۶	۰/۶۴	۱۰۰/۶۳	۱۱/۰۴
۱۳۷۱	۴۰	۳۳/۱۷	۰/۴۳	۶۶۳/۷۸	۱۰۲/۱۵
۱۳۷۲	۵	۵۳/۱۴	۰/۴۲	۱۳۴۲	۱۷۵/۸۸
۱۳۷۳	۵	۶۱/۷۹	۱/۴۸	-۱۴۹۱/۸۶	-۳۷/۸۸
۱۳۷۴	۵	۷۸/۶۱	۰/۴	۱۵۰۲	۹۳/۲۷
۱۳۷۵	۵	۸۷/۰۵	۰/۴	۱۶۶۵	۹۳/۴۵
۱۳۷۶	۵	۱۰۰	۰/۴۲	۱۹۳۱	۹۵/۲۲
۱۳۷۷	۵	۱۳۳/۱۳	۰/۵۱	۱۹۴۲	۵۸/۳
۱۳۷۸	۱۵	۱۷۳/۰۶	۱/۰۶	-۲۳۵۲	-۲۵/۵۵
۱۳۷۹	۱۵	۱۷۳/۷۶	۰/۶۳	۱۶۸۸	۳۲/۵۱
۱۳۸۰	۱۵	۲۴۵/۶۸	۰/۶۶	۴۴۵۵	۸۴/۴۶
آماره‌ها	CT	PIH	PX	Ts	Tead
میانگین	۱۸/۰۸	۹۲/۷۵	۰/۶۴	۸۷۵/۲۹	۵۱/۹۹
میانه	۱۵	۷۸/۶۱	۰/۶۳	۱۳۴۱/۷	۵۸/۳
حداکثر	۴۰	۲۴۵/۷	۱/۴۸	۴۴۵۴/۸	۱۷۵/۸۸
حداقل	۵	۲۰/۲	۰/۴	۲۳۵۲/۰۵	-۳۷/۸۸
انحراف معیار	۱۵/۷۵	۷۰/۳۵	۰/۳۱	۱۷۱۴/۸	۶۲/۳۴
تعداد مشاهدات	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برآورد حمایت گمرکی با هدف جلوگیری از قاچاق چای

این قسمت از مقاله به برآورد سقف میزان تعرفه گمرکی برای جلوگیری از انحراف واردات چای از مجاری رسمی به غیررسمی می‌پردازد. بالا بودن نرخ حمایت گمرکی و اعمال موانع غیرتعرفه‌ای در واردات چای و وجود قاچاق کالا در سطحی وسیع گویای آن است که موانع غیرتعرفه‌ای واردات چای باید برجسته شود و سطح تعرفه گمرکی چای نیز تعدیل گردد.

در ماده ۱۱۵ قانون برنامه سوم توسعه دولت موظف شده است موانع غیر تعرفه‌ای از جمله مجوزها، ممنوعیتها و سهمیه‌بندی‌های واردات را حذف و نسبت به اصلاح نرخهای تعرفه معادل اقدام کند (قانون برنامه سوم توسعه ج.ا. ایران، ۱۳۷۹-۸۳). با این اقدام انتظار می‌رود علاوه بر شفاف شدن میزان حمایت‌های تجاری، با از بین رفتن رانته‌ها و ایجاد انگیزه در صنایع داخلی برای رقابت، واردات قاچاق برطرف شود و مجاری رسمی و قانونی جایگزین آن شود. این در شرایطی است که نرخهای معادل تعرفه‌ای بر بسیاری از کالاها در چنان سطحی تعیین شده که جز در چند مورد انگشت‌شمار اثری از کاهش واردات غیررسمی به چشم نمی‌خورد.

در مدلی که رفعتی (۱۳۸۰) در مقاله خود ارائه داده است، برای قاچاق کالا دو شرط اساسی تحت عنوان شروط لازم و کافی در نظر گرفته شده است. شرط لازم آن است که قیمت تمام شده کالای قاچاق پایین‌تر یا مساوی با قیمت تمام شده واردات کالا از مجاری رسمی و قانونی باشد، در حالی که شرط کافی برای تحقق قاچاق کالا مبتنی بر فزونی نرخ سود واردات غیررسمی به واردات رسمی می‌باشد. مدل پیشگفته با فرض ثابت ماندن سایر عوامل و افزایش هر یک از متغیرهای نرخ گواهی سپرده ارزی، هزینه حمل و نقل و توزیع واردات رسمی، نرخ تعرفه واردات و نرخ سود واردات رسمی باعث افزایش قاچاق می‌شود.

به طور کلی بر طرف کردن واردات قاچاق مشروط به دو شرط است: اول آنکه واردات رسمی با قیمتی کمتر یا مساوی با کالای قاچاق عرضه شود و دوم آنکه نرخ سود واردات رسمی کمتر از واردات قاچاق نباشد.

بدیهی است اهرم اصلی مبارزه با قاچاق رفع موانع غیر تعرفه‌ای بویژه حذف ممنوعیتها و تعیین نرخ تعرفه‌های منطقی است. مطالعه رفعتی (۱۳۸۰) نشان می‌دهد که تعرفه منتخبی از کالاهای مورد بررسی به طور متوسط نباید از ۹۰ درصد (تعرفه اسمی) یا ۲۰ درصد (تعرفه مؤثر) بیشتر باشد. از آنجا که تحقیق فوق در سال ۱۳۸۰ یعنی قبل از یکسان سازی نرخ ارز و تغییرات مبنای ارز در محاسبه حقوق گمرکی و سود بازرگانی صورت گرفته، لذا با احتساب این تغییرات می‌توان نتیجه‌گیری کرد که هم اینک نرخ تعرفه گمرکی (اعم از حقوق گمرکی و

...

سودبازرگانی) بالاتراز ۲۵ درصد سبب تشویق (افزایش) واردات چای از مجاری غیر رسمی (قاچاق) خواهد شد. مقایسه این رقم با رقم مورد عمل برای چای نشان می‌دهد که میزان حقوق و سود بازرگانی پیشنهادی با رقم مورد عمل، تفاوت معنی‌داری دارد. از این رو برای جلوگیری از انحراف واردات رسمی چای به کانال قاچاق ضرورت دارد نرخ حقوق گمرکی و سود بازرگانی مورد عمل تعدیل شود. بدیهی است از آنجا که این تعدیل به کاهش قیمت واردات چای منجر می‌شود، لذا در کاهش آن باید به قیمت تولید داخلی و تفاوت کیفی نیز توجه ویژه‌ای مبذول کرد. این امر می‌تواند در قالب یک مدل گسترده و چندوجهی (بعدی) مطالعه نمود.

جمع‌بندی و پیشنهاد

۱. عملکرد در واحد سطح چای ایران از عملکرد در واحد سطح جهانی چای بالاتر است. هر چند طی دوره زمانی ۱۳۵۶-۸۱ تحولی بنیادین در شیوه تولید و عمل آوری برگ سبز چای به وجود نیامده، اما عملکرد بیش از دو برابر باعث کاهش چشمگیر کیفیت چای داخلی شده است. عملکرد برگ سبز چای به تنهایی شاخص کاملی نیست بلکه به همراه آن باید کیفیت محصول را نیز در نظر گرفت. این مقوله به خصوص در مورد چای اهمیت بیشتری دارد و رعایت آن یکی از راهکارهای مؤثر در مبارزه با قاچاق چای محسوب می‌شود. بنابراین تمرکز بر تولید چای با کیفیت و دارای قدرت رقابت با چای وارداتی در شرایط آزادسازی تجاری باید در اولویت برنامه‌های توسعه چای کشور قرار گیرد.

۲. اگر از نشانه‌های کیفیت بالای چای، قیمت بالاتر آن باشد، در این صورت در میان کشورهای صادرکننده چای بهترین و با کیفیت‌ترین چای به ژاپن، تایوان، موریس و آفریقای جنوبی تعلق دارد. این در حالی است که نازلترین کیفیت چای در میان کشورهای صادرکننده به ترکیه، مالای، آرژانتین و به خصوص ایران نسبت داده می‌شود. مقایسه ارزش واحد چای وارداتی و صادراتی ایران مبین تفاوت بسیار زیاد این دو است؛ زیرا چای صادراتی ایران اصولاً چای نامرغوب و یا خاکه چای است که با قیمتهای نازل صادر می‌شود.

۳. در نظام خرید فعلی، چایکاران مسئولیت خاصی در قبال مرغوبیت چای خشک تولیدی احساس نمی‌کنند و چه‌بسا بر گهای نامرغوب و فاقد کیفیت را نیز به کارخانه تحویل دهند تا میزان عرضه را بیفزایند و به این ترتیب بخشی از هزینه‌های تولید را جبران کنند. کارخانه‌داران نیز در عوض به‌منظور کاهش هزینه‌ها، از رعایت بعضی نکات فنی سر باز می‌زنند. نتیجه این فرایند نیز تولید میزان نسبتاً بالایی از چای نامرغوب، ارزانقیمت و بدون تقاضاست.

۴. چای در بودجه خانوار سهم اندکی دارد، اما روند مصرف آن طی چند دهه گذشته رو به افزایش گذاشته است. نکته قابل توجه در مصرف چای، ملاحظات کیفی آن است، به نحوی که خانوارها مصرف کم اما با کیفیت آن را ترجیح می‌دهند. به همین دلیل علی‌رغم افزایش تولید داخلی چای، به دلیل کاهش کیفیت آن، تمایل به مصرف چای وارداتی بیشتر شده است، اما چون میزان واردات رسمی چای محدود می‌باشد، لذا فرصت کسب سود برای قاچاق آن و کسب درآمد هنگفت فراهم شده است.

۵. ایران با دارا بودن حدود یک درصد از جمعیت جهان، حدود ۴ درصد از مصرف جهانی چای را به خود اختصاص می‌دهد. با توجه به روند فزاینده مصرف داخلی چای، پیوسته سهم واردات نسبت به تولید داخلی افزوده شده به گونه‌ای که هم‌اینک حدود دوسوم از مصرف داخلی چای کشور از واردات تأمین می‌شود. با توجه به محدودیتهای موجود در توسعه کشت و تولید چای مرغوب و رشد چشمگیر مصرف آن، به‌نظر می‌رسد که اتکای کشور به واردات چای امری اجتناب‌ناپذیر باشد.

۶. بررسی مقررات و قوانین تجاری چای در کشورهای همجوار با ایران حاکی از آن است که هر چند سیاست تجاری واحدی در این کشورها به اجرا در نیامده، اما آنها (به استثنای ترکیه به سبب تولید داخلی) از موانع تجاری محدودتری استفاده کرده‌اند. در عوض، ایران دارای یکی از پیچیده‌ترین و دست‌وپاگیرترین مقررات در واردات چای است. از جمله این سیاستها "انواع موانع غیر تعرفه‌ای واردات چای" است که با حذف آن می‌توان از مانع تعرفه‌ای

...

منطقی و قابل رقابت با واردات (که جلوی واردات را سد کند) استفاده کرد.

۷. مطابق نتایج به دست آمده از محاسبه معادل تعرفه‌ای انواع محدودیتهای تجاری، متوسط سالانه معادل تعرفه‌ای چای برای دوره زمانی ۱۳۶۸-۱۳۸۰ معادل ۵۱/۹۹+ درصد محاسبه شده است که حاکی از اعمال انواع محدودیتهای تجاری و حمایت قابل ملاحظه از تولید داخلی است. افزایش معادل تعرفه چای از ۳/۲۴ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۸۴/۴۶ درصد در سال ۱۳۸۰ به معنی آن است که در سال ۱۳۸۰ از تولید داخلی چای حمایت تجاری قابل ملاحظه‌ای شده است. در این دوره با وجود نوسانهای شدید در معادل تعرفه‌ای چای، میزان حمایت از محصول تجاری روبه بهبود گذاشته و غالباً مثبت بوده است.

۸. برآورد میزان قاچاق چای کشور با استفاده از روش شکاف عرضه از تقاضای داخلی، رقم قابل ملاحظه ۸۹ هزار تن را برای سال ۱۳۸۱ نشان می‌دهد. در واقع اگر ۴۴ درصد از مصرف داخلی در سال ۱۳۷۶ از طریق قاچاق تأمین می‌شد، این رقم در سال ۱۳۸۱ به ۶۶/۷ درصد می‌رسید. در روش دیگر برای برآورد میزان واردات غیررسمی چای به ایران (روش کشورهای همجوار)، از برآورد کل قاچاق چای یعنی ۸۳ هزار تن در سال ۲۰۰۲ (۱۳۸۱)، استفاده شده است که این رقم با رقم حاصل از روش اول تفاوت معنیداری ندارد.

۹. یکی از اهرمهای اصلی مبارزه با قاچاق چای، رفع موانع غیرتعرفه‌ای و تعیین نرخ تعرفه‌های منطقی است. باید گفت که میزان تعرفه گمرکی بالاتر از ۲۵ درصد سبب تشویق واردات چای از مجاری غیررسمی به کشور می‌شود. مقایسه این رقم با مشابه آن نشان می‌دهد که میزان حقوق ورودی (اعم از حقوق پایه و سود بازرگانی) پیشنهادی با رقم مورد عمل تفاوت معنیداری دارد. از این رو تعدیل نرخ تعرفه گمرکی مورد عمل ضروری است. از آنجا که تعدیل این نرخ به کاهش قیمت واردات چای منجر می‌شود، لذا مسئله قیمت تولید داخلی و تفاوت کیفی آن نیز شایسته توجه کافی است.

منابع

۱. اشرف زاده، حمیدرضا (۱۳۷۸)، تخمین حجم اقتصاد زیرزمینی، مجموعه مقالات همایش قاچاق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۲. باقری گرمارودی (۱۳۷۷)، اقتصاد زیر زمینی، تخمین و آثار آن بر کسری بودجه و سرمایه گذاری بخش خصوصی طی سالهای ۷۴-۱۳۵۰، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
۳. حسینی، میر عبدالله (۱۳۸۳)، سیاست تجاری کشاورزی ایران و تعیین معادلهای تعرفه ای آن محصولات، مجله پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۳۲، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، زمستان ۱۳۸۳.
۴. رفعتی، محمدرضا (۱۳۸۰)، برآورد میزان حمایت های گمرکی برای جلوگیری از قاچاق کالا، مجموعه مقالات همایش شناخت راه کارهای اقتصادی مبارزه با قاچاق کالا، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران.
۵. سازمان چای کشور (۱۳۷۶)، طرح های افزایش و عملیات تولید چای.
۶. شکیبایی، علیرضا (۱۳۸۰)، برآورد سری زمانی قاچاق کالا در ایران با روش منطق فازی (۷۸-۱۳۴۳)، مجموعه مقالات همایش شناخت "راه کارهای اقتصادی مبارزه با قاچاق کالا"، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران.
۷. گمرک ج. ا. ایران (۱۳۶۸-۸۳)، سالنامه آمار بازرگانی خارجی.
۸. مؤسسه تحقیقات تدبیر اقتصاد (۱۳۸۱)، از سری بررسی های امنیت اقتصادی: قاچاق.
۹. مرکز آمار ایران (۱۳۶۸-۸۳)، سالنامه آماری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
۱۰. مرکز آمار ایران (۱۳۷۶-۸۰)، طرح بودجه خانوار شهری و روستایی.
۱۱. وزارت (جهاد) کشاورزی (۱۳۵۶-۸۲)، آمارنامه کشاورزی.

...

۱۲. وزارت بازرگانی (۱۳۶۵-۸۵)، مقررات صادرات و واردات و جداول ضمیمه آن، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.

۱۳. همایش ملی مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۳۸۵)، *روزنامه ایران*، ص ۳.

14. Gaisford, J. and S.Sood (1996), Are prohibitive trade sanctions optimal, *International Economic Journal*, Vol.10, No.1.

15. W. Owen Werd (2003), Annual bulletin of statistics, International Tea Committee (ITC), Printed by: Aitken Spence Printing (PVT) LTD, Colombo.

